

UNA ALTRA DESTRUCCIÓ D'UN JACIMENT ARQUEOLÒGIC A MATARÓ

En la comunicació que vàrem presentar al *II Congreso de Arqueología Medieval Española* (Madrid 19-24 gener 1987) i publicat en el corresponent volum d'actes intitulat *Tomo III: Comunicaciones*, p. 429-436, Madrid, 1987, ja destacàvem la importància d'excavar el que quedava del jaciment de Rocafonda. Dèiem que, tot i ser unes restes molt degradades, oferien la possibilitat que s'hi trobessin indicis de la seqüència estratigràfica ininterrompuda entre el món romà tardà i el visigòtic i alto-medieval. D'altra banda, unes excavacions extensives haurien pogut donar més llum sobre la naturalesa de l'establiment, sobre el qual tenim la hipòtesi que es tractava d'una vila amb pervivència fins entrada l'Edat Mitjana. Però calia conèixer quelcom més que el que mostraven les tres cales que s'hi havien practicat durant dos caps de setmana.

Avui reprenem el tema amb la intenció doble de divulgar els estudis que s'han fet sobre l'establiment, i també de manifestar la nostra consternació davant el fet que allò que quedava del jaciment de Rocafonda ha estat destruït, durant els mesos de novembre i desembre de 1988, a causa d'uns treballs de condicionament de la via pública, sense que s'hi efectués cap excavació arqueològica prèvia. Fent cas omís del que nosaltres dèiem a l'article esmentat, sense escoltar l'informe que es va fer el 1988 des de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró (que no equival a la direcció del Museu) que cridava l'atenció sobre el perill de destrucció imminent del jaciment, ignorant la importància que poden tenir les excavacions d'aquests modestos hàbitats rurals tardoromans, visigòtics o alto-medievals, que són l'única font disponible per investigar aspectes tan fonamentals de la nostra història local, com és, per exemple, el de l'ocupació o despoblament del camp en els períodes de temps citats, ni el Museu Comarcal del Maresme ni el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, que són els organismes que tenen competència per fer-ho, no van considerar que valgués la pena excavar el que restava de l'establiment, abans de deixar-lo destruir.

L'any 1981, arran d'uns moviments de terres que es van dur a terme en el paratge de Rocafonda, havien sortit a la llum les restes arquitectòniques, molt degradades, de l'esmentat establiment agrícola romà, que va perviure fins entrada l'Edat Mitjana.

La seva situació, dins del veïnat de Rocafonda, era a la plaça del Pintor Cusachs, a la cantonada nord de la carretera de Can Bruguera, justament a 125 m de la riera de Sant Simó, a la part baixa del Turó de Vista Alegre i el Pla dels Capellans. Les seves coordenades eren aproximadament 41 33' de latitud nord i 6 8' de longitud est.

Ja feia alguns anys que hom coneixia l'existència de vestigis romans en aquesta zona. Concretament s'havien observat restes d'un paviment d'opus *signinum* en el talús nord de l'actual carretera.

Davant la possibilitat que fos arrasada totalment la zona on s'havien fet les troballes arqueològiques, la Secció Arqueològica del Museu Comarcal del Maresme va emprendre uns treballs d'urgència, de dos caps de setmana de durada, que van posar al descobert un petit aljub, algunes restes d'edificació i una sitja possiblement alto-medieval.

El sector 1 de l'excavació consistia en el petit aljub, realitzat en obra de mamposteria, a base de pedra i cal, seguint la tècnica de l'*opus caementicium*, amb la part interna revocada amb una prima capa de cal i ceràmica triturada, d'*opus signinum*, que cobria la superfície de les parets. La base estava formada per un paviment de la mateixa composició, encara que amb nuclis de ceràmica molt més grossos, del tipus de l'*opus terrazzo-signinum* i en el seu centre hi havia una lleugera concavitat circular per facilitar la recollida de líquids.

En direcció nord, a pocs metres de l'aljub, en el sector 2 de l'excavació, van aparèixer restes de fonaments de murs que discorrien en sentit nord-sud. En aquest mateix sector es va exhumar el fons d'una sitja, excavada a la roca natural, de sauló o granit descompost, que es va denominar sector 3.

A continuació donem l'inventari del material procedent de l'esmentada excavació (2):

VIL·LA ROMANA DE ROCAFONDA

Inventari del material: SECTOR 1

Material d'època pre-romana:

- 12 fragments amorfs de ceràmica ibèrica d'ús comú (cuita de Sandwich).
- 11 fragments amorfs d'àmfora ibèrica.
- 1 fragment d'ansa d'àmfora ibèrica.

Material d'època romana:

- 1 fragment amorf de terra sigil·lata sud-gàl·lica.
- 6 fragments amorfs de ceràmica romana.
- 1 fragment amorf d'ansa d'àmfora itàlica.
- 21 fragments amorfs d'àmfora laietana.
- 1 fragment de pivot d'àmfora laietana.
- 1 fragment amorf d'ansa d'àmfora africana.
- 1 fragment amorf d'àmfora africana.
- 18 fragments amorfs de *Dòlium*.
- 14 fragments de tègula amb vora.
- 10 fragments de tègula sense vora.
- 1 fragment amorf d'Imbrix.
- 3 fragments de rajol bipedal.
- 3 fragments d'arrebossat *Opus Signinum*.

- 1 disc de ceràmica (fet d'una tègula aprofitada).
- 2 fragments de pedra de molí de lava volcànica.
- 1 fragment d'escòria de ferro.

Material d'alta Edat Mitjana:

- 11 fragments de vores d'olles de ceràmica grisa.
- 44 fragments amorfs d'olles de ceràmica grisa.
- 1 fragment de vora de vidre.
- 1 destal de pedra basàltica.
- 1 fragment de destal de pedra basàltica.
- 16 fragments d'ossos d'animals.
- 1 petxina.

SECTOR 2

Material d'època pre-romana:

- 57 fragments amorfs de ceràmica ibèrica d'ús comú.
- 1 fragment de vora de ceràmica ibèrica.
- 1 fragment d'ansa de ceràmica ibèrica d'ús comú.
- 2 fragments amorfs d'àmfora ibèrica.
- 1 fragment de vora d'àmfora ibèrica.
- 1 fragment d'ansa d'àmfora ibèrica.
- 1 fragment amorf de Campaniana B.

Material d'època romana:

- 1 fragment de vora de pàtera imitació de la ceràmica africana *D* forma Hayes 58 (?).
- 2 fragments de vores de ceràmica d'ús comú romana.
- 68 fragments amorfs de ceràmica romana d'ús comú.
- 11 fragments amorfs de ceràmica romana grollera.
- 1 fragment de vora de ceràmica de parets fines.
- 1 fragment de vora de morter.
- 21 fragments amorfs d'àmfora romana laietana.
- 1 fragment d'ansa d'àmfora romana laietana.
- 1 fragment amorf d'àmfora itàlica.
- 10 fragments amorfs d'àmfora africana.
- 19 fragments amorfs de *Dòlium*.
- 23 fragments de tègula amb vora.
- 47 fragments amorfs de tègula sense vora.
- 2 fragments d'Imbrix.
- 2 fragments de rajol bipedal.
- 1 fragment d'*Opus Terrazzo Signinum*.
- 1 fragment de *Signinum*.
- 1 fragment d'aplatat, marbre blanc i revora, possiblement d'origen grec.

Material d'alta Edat Mitjana:

- 4 fragments de vores d'olles de ceràmica grisa.
- 27 fragments amorfs d'olles de ceràmica grisa.
- 1 fragment de fons d'olla de ceràmica grisa.

- 7 fragments d'escòria.
- 1 fragment amorf de ceràmica esmaltada (s. XV) (?).
- 15 fragments d'ossos d'animals (un d'ells treballat).

Fossa: SECTOR 3

Material d'època pre-romana:

- 1 fragment amorf de ceràmica ibèrica d'ús comú.
- 1 fragment amorf d'àmfora ibèrica.
- 1 fragment de vora d'àmfora ibèrica.

Material d'època romana:

- 1 fragment amorf d'àmfora laietana.
- 3 fragments amorfs d'àmfora africana.
- 1 fragment de tègula amb vora.
- 9 fragments de tègula sense vora.
- 1 fragment amorf d'Imbrix.
- 3 fragments de *Dòlium*.
- 1 fragment d'arrebossat de cal.

Material d'alta Edat Mitjana:

- 87 fragments de vores d'olles de ceràmica grisa.
- 39 fragments amorfs d'olles de ceràmica grisa.
- 3 fragments d'agafadors de cassola.
- 1 fragment de vora de cassola amb agafador.
- 3 fragments de vora d'olla amb anses.
- 6 fragments d'anses (d'olla ?).
- 4 fragments de fons d'olla de ceràmica grisa.

Les ceràmiques que hem qualificat, a l'inventari, de post-romanes, són ceràmiques grises, amb desgreixant molt groller i abundant, en general, del tipus també anomenat de cuina, amb formes molt simples, d'olles i cassoles, i fetes amb una tècnica molt primitiva, fins i tot a mà, en algunes ocasions. L'abundor d'aquest material, respecte del romà i l'ibèric, clarament residual, és la primera característica que indica l'època visigòtica o medieval (3). Però els tipus de ceràmica, especialment els que donen formes, també ens semblen característics d'aquestes èpoques. De fet, sense excavacions estratigràfiques i extensives no podem puntualitzar millor aquest aspecte tan fonamental de la datació de la ceràmica.

CONCLUSIONS.

En el sector 1, la presència d'àmfora itàlica, de ceràmica ibèrica comuna i àmfora laietana ens parlen a favor d'un origen de l'establiment, si més no, del segle I a.C., sense que es pugui precisar més la data. Com a testimoni de l'alt imperi tenim solament un fragment de T.S.S. L'obra de l'aljub, d'altra banda, és típicament romana. Però la seva inutilització o reompliment es va produir en època alto-medieval, de la qual cosa dona fe la presència de ceràmica grisa alto-medieval i la troballa de dues destrals de pedra basàltica.

En el sector 2, és a dir, la zona de les restes de parets, passa el mateix que en el sector 1. Les ceràmiques més antigues, ceràmica ibèrica comuna, un fragment de campaniana B i àmfora laietana, també ens parlen d'uns orígens de l'establiment en el segle I a.C. Posterior a aquesta data tenim la presència d'una imitació de ceràmica africana D, àmfora africana i finalment ceràmica alto-medieval.

A la sitja o fossa del sector 3, també hi ha ceràmica comuna ibèrica, barrejada amb àmfora laietana, ceràmica comuna romana, àmfora africana i ceràmica medieval. Aquí hem de ressaltar l'abundància de ceràmica medieval (el 86% del total del material de reompliment de la fossa). De manera que s'imposa considerar que el material romà era residual i que la fossa era, molt probablement, medieval i amortitzada, sense cap mena de dubte, en aquest mateix període. La seva funció exacta la desconeixem; ara bé, podria tractar-se, com en tants altres casos que sí que coneixem, d'una sitja, en el seu primer moment.

A més de la vaixel·la de ceràmica, s'ha de constatar la presència de material ceràmic de construcció: ímbrex, tègula i bipedal, en tots tres sectors. Això, juntament amb l'*opus signinum*, el fragment d'aplatat de marbre i les restes de paret, l'aljub i la fossa, indiquen la presència d'una edificació. El seu estat de conservació, pel que es va poder veure, era d'un alt nivell de degradació. Ara bé, cal pensar que les restes descobertes són les que es van poder veure amb motiu d'uns rebaixaments de terres per a l'extracció de sauló i que les excavacions només es van efectuar durant dos caps de setmana. Però la presència de les restes d'*opus signinum*, observats uns 20 m. en direcció est de l'àrea d'excavació, fan suposar que el jaciment s'estenia en aquella direcció i que possiblement es tractava d'un hàbitat rural romà, segurament una vil·la.

A favor d'aquesta interpretació d'hàbitat rural romà, parlen també les restes de pedra de molí, *dolium* i l'escòria de ferro. D'altra banda, com a reflex de la *pars urbana* d'aquesta vil·la, només comptem amb l'esmentat fragment d'aplatat de marbre, cosa explicable per l'exigüitat de l'excavació.

Creiem que l'interès d'aquest jaciment radicava essencialment en la llarga seqüència cronològica que reflecteixen els seus materials, especialment en la pervivència medieval de l'establiment romà. La vil·la romana, tot i la pobresa dels materials, mostra una cronologia característica a la zona del Maresme. És a dir, els seus inicis es remunten al segle I a.C., perdura a l'alt imperi i el baix imperi i continua habitada en època medieval. L'aljub del sector 1 sembla indicar que la continuïtat de vida fou un fet i que no es tracta d'un cas de reocupació del lloc en època medieval. De totes formes, cal ser cautelosos en aquest punt i dir que la seguretat solament es podria haver derivat de l'excavació sistemàtica de la resta de la vil·la que quedava per exhumar.

Desgraciadament, al Maresme, només existeixen quatre casos on es pot atestar amb seguretat, és a dir, estratigràficament, la pervivència de l'hàbitat romà en època medieval, sense interrupció. Es tracta de les vil·les de Can Santromà, Can Modolell, Torre Llauder i Can Paxau. Per contra, són molt nombrosos els jaciments que presenten restes romanes amb restes medievals al damunt, però sense que en coneguem l'evolució estratigràfica. De les dues-centes seixanta-vuit vil·les i possibles vil·les estudiades per Prevosti (4), seixanta-quatre tenen una masia antiga o una capella pre-romànica o romànica a sobre. D'aquestes seixanta-quatre, una (Veïnat del Sant Crist, núm. 164) ha donat

ceràmiques medievals en excavació i a ella, avui, li hem d'afegir la de Rocafonda. Set tenen una masia o capella de la qual tenim notícies d'arxiu del segle IX o X (5) i onze apareixen esmentades per primera vegada en el segle XI (6). De la resta, no hem investigat en profunditat la seva possible aparició en documents d'arxiu antics. Al nord de la riera d'Arenys (límit del treball esmentat, de Prevosti), a Sant Pau de Sant Pol de Mar, també sabem que han aparegut restes romanes i alto-medievals al damunt. De tots aquests jaciments romans, allò que sabem segur és que estaven habitats en el segle X o XI. I aquesta situació sembla que deu respondre a un fenomen bastant generalitzat a la comarca. Però el problema rau a saber si la vida va continuar en ells ininterrompudament o bé si es tracta de reocupacions. L'època visigoda i l'inici de l'Alta Edat Mitjana són dos greus buits amb els quals, de moment, ens enfrontem, tant a nivell de documentació escrita com a nivell arqueològic. Ara bé, aquest segon nivell de buit s'ha d'esmenar i estem convençuts que en el futur l'arqueologia donarà resultats aclaridors.

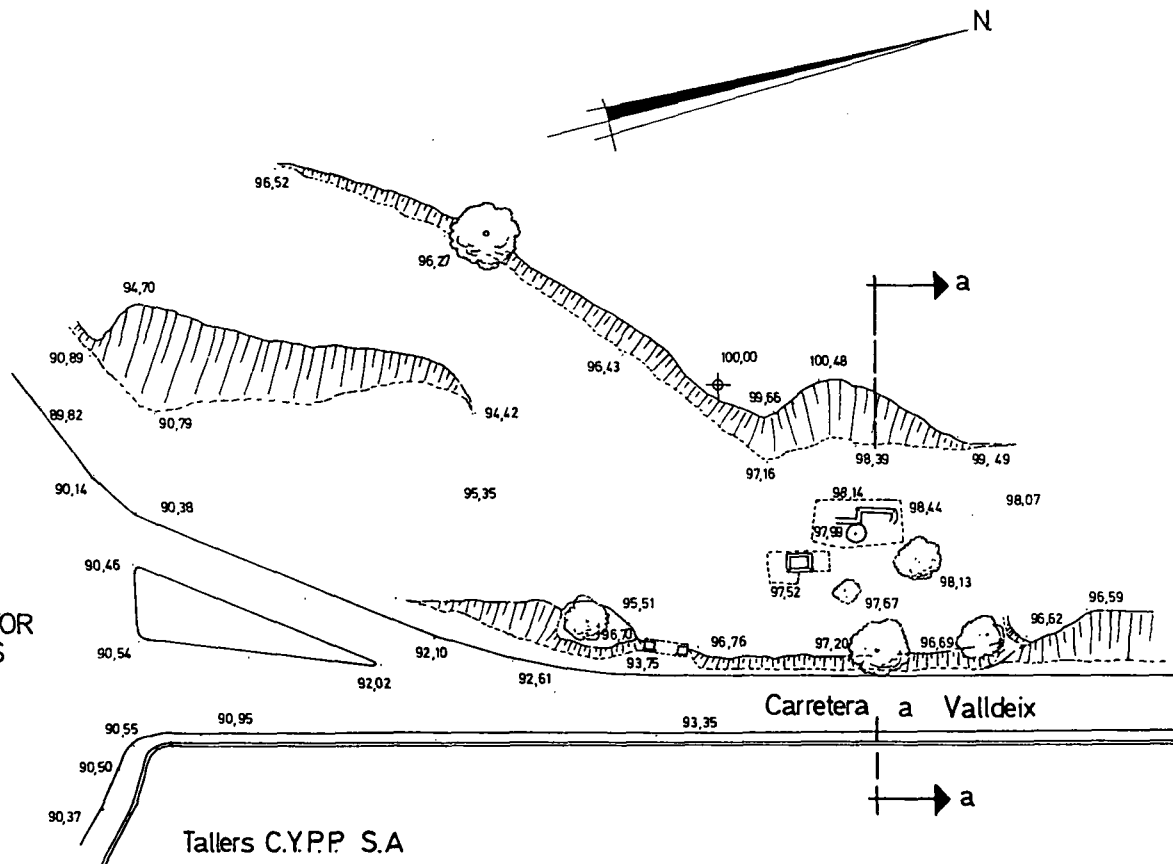
La solució rau, doncs, a tenir excavacions dels nivells romans tardans, seguits dels visigòtics i dels alto-medievals, clars i sense interrupció, que ens permetin de comprovar a través d'estratigrafies la pervivència de l'hàbitat rural dispers romà en època post-romana, així com aprofundir en el coneixement de les ceràmiques que caracteritzen cada època. De moment, només podem dir que tot sembla indicar que l'esmentada pervivència es va produir, i, certament, en un grau bastant considerable.

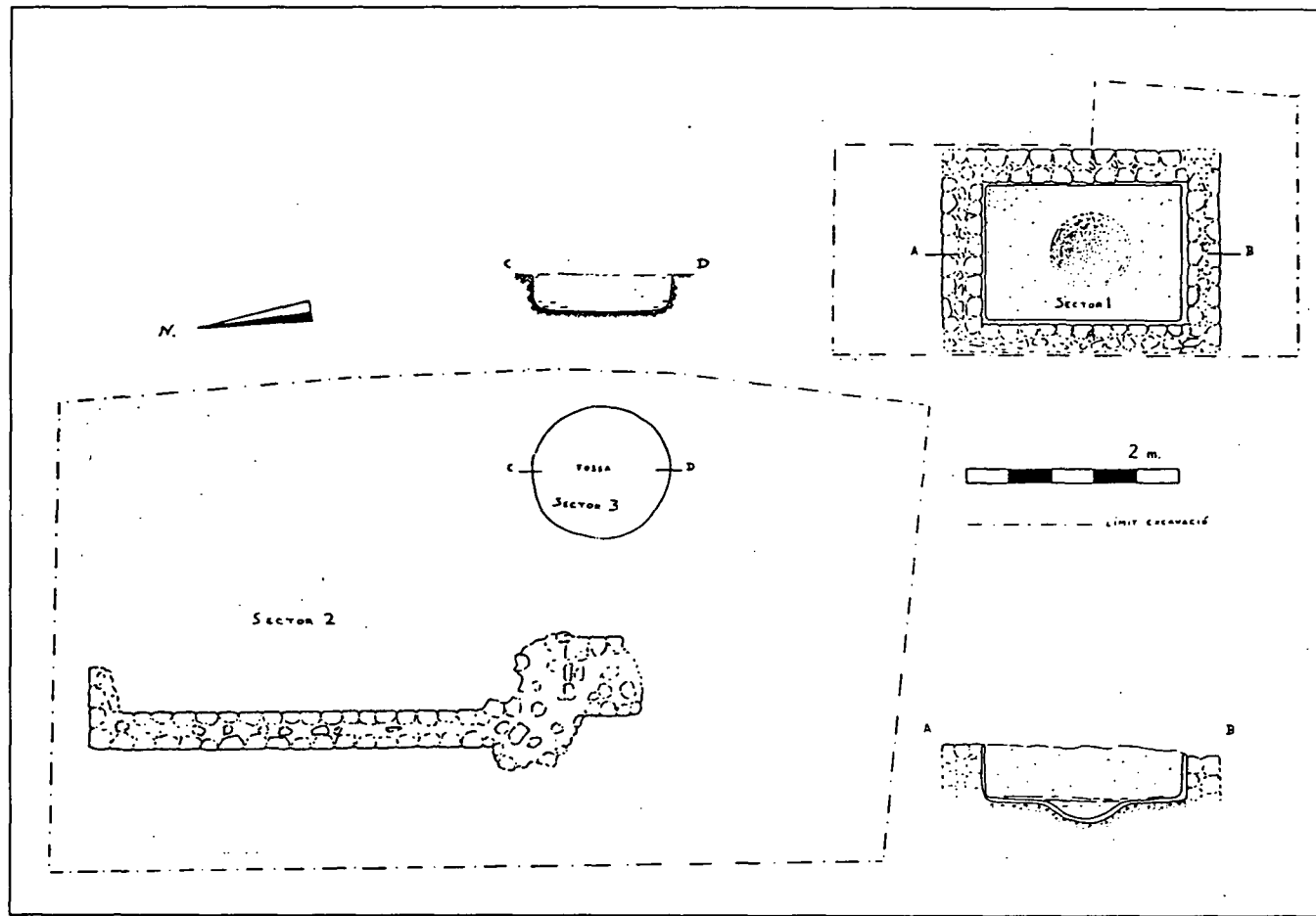
Marta Prevosti i Monclús
Joan-F. Clariana i Roig

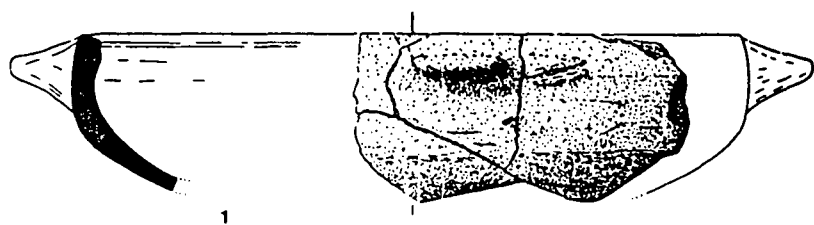
PLAÇA
DEL PINTOR
CUSACHS

Tallers C.Y.P.P. S.A

Carretera a Valldéix

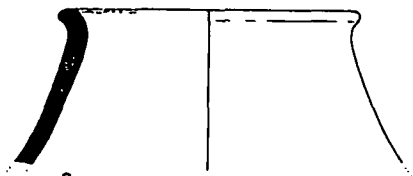

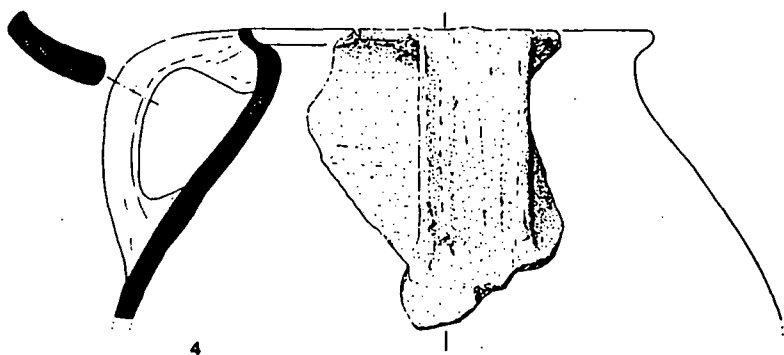
1

2

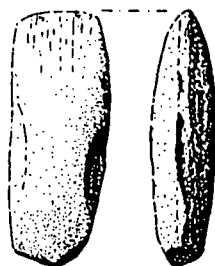
3

4

5

6

0

10 cm.

NOTES.

- 1.- Segons notícia del Sr. Jesús Illa i París (inèdita).
- 2.- Cal destacar que aquest inventari només inclou el material recollit en l'excavació de les tres cales esmentades.
- 3.- PADILLA, J.I.: *Contribución al estudio de las cerámicas grises catalanas de época medieval: el taller, los hornos y la producción de Casampons*. Acta Medievalia, annex 2, 1984, p. 99-143.
JÀRREGA, R.: *Notas sobre una forma cerámica: aportación al estudio de la transición del mundo romano al medieval en el este de Hispania*, I Congreso de Arqueología Medieval Española, Huesca, 1985. (Publ. Saragossa 1986).
RIU, M.: *Excavaciones en el poblado medieval de Caulers*. Excavaciones Arqueológicas en España, 88, Madrid 1975.
- 4.- PREVOSTI, M.: *Cronologia i poblament a l'àrea rural de Baetulo*. Monografías Badalonesas, 3, Badalona 1981.
Id. - *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. Caixa d'Estalvis Laietana, Ed. Dalmau, Barcelona 1981.
- 5.- (46) Mas del duc de Solferino: 989 d.C.; (163) capella de Sant Cristòfol de Cabrils: segle X; (199) capella de Sant Bartomeu de Cabanyes: 931; (208) capella de Sant Pere de Clarà: segle IX; (221) Can Martí de la Pujada: segle IX; (231) capella de Sant Jaume de Traià: segle X; (277) Turó d'Onofre Arnau -Castell de Mata-: 963.
- 6.- Els números que precedeixen a cada nom corresponen a la numeració dels jaciments del treball de Prevosti esmentat. Els números que els segueixen són les dates més antigues. Així podem citar: (5) Sant Jeroni de la Murtra (potser Pollan): 1056; (31) Can Pepet Pujol: 1001; (74) Les Pinyesseres: ? 1084; (80) capella de Sant Martí: segle XI; (115) capella de Sant Mateu: 1057; (176) Santa Margarida de Cabrera: 1025; (190) Urbanització La Guardiola: 1025; (238) Can Garí: 1014; (295) capella de Santa Rita de Valdeix: 1066; (307) capella de Sant Miquel de Mata: 1065; (310) capella de Sant Martí de Mata: 1096.